

קח בראשית כג חיי שרה

ואין קשב וישב לקראתו ויגדלו לאמר לא הקיץ הנער: (לב) ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת משכב על-מטתו: (לג) ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם ויתפלל אליהוה: (לד) ויעל וישכב על-הילד וישם פיו על-פיו ועיניו על-עיניו וכפיו על-כפו כפיו ויגהר עליו ויחם בשר הילד: (לה) וישב וילך בפית אחת הנה ואחת הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער עד-שבע פעמים ויפקח הנער את-עיניו: (לו) ויקרא אל-גיחזי ויאמר קרא אל-השנמית הזאת ויקראה ותבוא אליו ויאמר שאי בגך: (לז) ותבא ותפל על-רגליו ותשתחו ארצה ותשא את-בנה ותצא:

בראשית כג חיי שרה

אונקלוס

(א) והווי חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנין שני חיי שרה: (ב) ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא דכנען ואתא אברהם למספדה לשרה ולמיכא: (ג) וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר: (ד) דדיר ותותב אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא א. ירושת.

כג א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה וישבע שנים שני חיי שרה: ב ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד לשרה ולביתה: ג ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל-בני-חת לאמר: ד גרותו וישב אנכי עמכם תנו לי אחזת-קבר

C LXXII

רש"י

אברהם - מצאל שבע: לספד לשרה ולבכתה - ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי צורת העקידה שזדמן צנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה: (ד) גר ותושב אנכי עמכם - גר מארץ אחרת ונחשבת עמכם. ומדרש אגדה, אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה מושב ואטלנה מן הדין, שאמר לי הקדוש ברוך הוא (לעיל י"ז) לזרעך אתן את הארץ הזאת: אחזת קבר - אחזת קרקע לביית הקברות:

כג (א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה וישבע שנים - לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, צת ק' צת כ' לחטא, מה צת כ' לא חטאה שהרי אינה צת עונשין אף צת ק' צת כ' לחטא, וצת כ' צת ז' ליופי: שני חיי שרה - כלן שוין לטובה: (ב) בקרית ארבע - על שם ארבע ענקים שהיו שם, אחימן ששי ותלמי ואזיהם. דבר אחר, על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם ומוה, אברהם ושרה, יצחק ורצקה, יעקב ולאה: ויבא

מקורי רש"י

יצחק ורבנן רבי יצחק אמר דור נפת דור תמנת סרה וחברון, ורבנן אמרי דנה וקרית סנה ותמנת סרה וחברון. ועי' פרקי דרבי אליעזר (פרק כ): לפיכך נקראת מערת המכפלה שהיא כפולה ושם נתון אדם ועזרו, אברהם ועזרו, יצחק ועזרו, יעקב ועזרו. לפיכך נקרא קרית ארבע על שם ארבע זו. ג. עי' מדרש תנחומא (וירא פיסקא כג): באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונודמן לה כרמות יצחק כיון שראה אותו אמרה לו בני מה עשה לך אביך, אמר לה נטלני אבי והעלני הרים והורידני בקעות והעלני לראש הר אחד ובנה מזבח וסדר המערכה והעריך את העצים ועקד אותי על גבי המזבח ולקח את הסכין לשחטני ואלולי שאמר לו הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי נשחט, לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה. הה"ד ויבא אברהם לספד לשרה ולבכותה, מהיכן בא מהר המורייה. ד. עי' בראשית רבה (פרשה נח ט"ו):

א. עי' שם (פרשה נח ט"ו א): ויהיו חיי שרה מאה שנה (תהלים לו), יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה. כשם שהן תמימים כך שנותם תמימים, בת כ' כבת ד' לנוי בת ק' כבת עשרים שנה לחטא. ב. עי' שם (ס"ד): ותמת שרה בקרית ארבע, ד' שמות נקראו לה אשכול, וממרא קרית ארבע, חברון. ולמה הוא קורא אותה קרית ארבע, שדרו בה ד' צדיקים ענר, אשכול, וממרא אברהם. ונמולו בה ד' צדיקים אברהם ענר אשכול וממרא. ד"א קרית ארבע שנקברו בה ד' צדיקים אבות העולם, אדם הראשון, אברהם, יצחק ויעקב. ד"א שנקברו בה ד' אמהות חוה ושרה ורבקה ולאה, ועל שם בעליה שהן ד' ענק וג' בניו. אמר רבי עזריה שמשם יצא אבינו אברהם שרדף אחרי ארבע מלכיות קוזמוקרטורין שהוא עולה בקרנסין של ד' בתחלה ליהודה ואח"כ לכלב ואח"כ ללוים ואח"כ לכהנים והוא אחד מדי' מקומות מגונים שבא"י ואלו הן ר'

אונקלוס

עִמְכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלְפָּנַי: ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חַת
 אֶת־אֲבֵרָהָם לֵאמֹר לוֹ: ו שָׁמְעֵנוּ | אֲדֹנָי גִּשְׂיָא
 אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחָר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־
 מִתְּךָ אִישׁ מִמֵּנוּ אֶת־קְבָרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְבֹּר
 מִתְּךָ: ז וַיִּקָּם אֲבֵרָהָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לְעַם־הָאָרֶץ לְבְנֵי־
 חַת: ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵישׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם
 לְקַבֵּר אֶת־מִתִּי מִלְפָּנַי שְׁמַעוּנִי וּפְגַעוּנִי לִי בְּעַפְרוֹן
 בֶּן־צֹחַר: ט וַיִּתֵּן־לִי אֶת־מַעְרַת הַמַּכְפֵּלֶה אֲשֶׁר־לוֹ
 אֲשֶׁר בְּקִצֵּה שְׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנָה לִי בְּתוֹכְכֶם
 לְאַחֲזֹת־קְבֹר: י וְעַפְרוֹן יָשָׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חַת וַיַּעַן
 עַפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אֲבֵרָהָם בְּאָזְנוֹ בְּנֵי־חַת לְכֹל בְּאִי
 שַׁעֲרֵי־עִירוֹ לֵאמֹר: יא לֹא־אֲדֹנָי שְׁמַעֲנִי הַשְּׂדֵה
 נְתַתִּי לָךְ וְהַמַּעְרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי
 בְּנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָךְ קְבֹר מִתְּךָ: יב וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲבֵרָהָם
 לְפָנָי עַם־הָאָרֶץ: יג וַיְדַבֵּר אֶל־עַפְרוֹן בְּאָזְנוֹ עַם־
 הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוֹ שְׁמַעֲנִי נְתַתִּי

עִמְכוֹן וְאִיקְבֵּר מִיְתִי מִן קְדָמִי:
 (ה) וְאִתִּיבּוּ בְנֵי חַתָּאָה יִת אֲבֵרָהָם
 לְמִימֵר לִיה: (ו) קְבִיל מִינָא רְבוּנָא
 רַב קָדָם יִי אֶת בִּינָא בְּשִׁפְר קְבָרָא
 קְבֹר יִת מִתְךָ אִינְש מִנָּא יִת קְבָרִיה
 לֹא יִמְנַעֵי מִנְךָ מִלְמִקְבֵּר מִיְתְךָ:
 (ז) וְקָם אֲבֵרָהָם וְסָגִיד לְעַמָּא דְאַרְעָא
 לְבְנֵי חַתָּאָה: (ח) וּמְלִיל עַמְהוֹן
 לְמִימֵר אִם אִית רַעוּאִי בְּנַפְשְׁכוֹן
 לְמִימֵר יִת מִיְתִי מִן קְדָמִי קְבִילוּ
 מִינִי וּבַעוּ לִי מִן עַפְרוֹן בֶּר צֹחַר:
 (ט) וַיִּתֵּן לִי יִת מַעְרַת קְפֵלֶה דִּי
 לִיה דִּי בְּסִטֵּר חַקְלִיה בְּכֶסֶף שְׁלִים
 יִתְנִינָה לִי בִּינִיכוֹן לְאַחְסִנְתִּי קְבוּרָא:
 (י) וְעַפְרוֹן יִתִּיב בְּגוֹ בְנֵי חַתָּאָה
 וְאִתִּיב עַפְרוֹן חַתָּאָה יִת אֲבֵרָהָם קְדָם
 בְּנֵי חַתָּאָה לְכֹל עָאֲלִי תְרַע קְרַתִּיה
 לְמִימֵר: (יא) לֹא רְבוּנִי קְבִיל מִינִי
 חַקְלָא יִהְבִּית לְךָ וּמַעְרַתָּא דִּי בִיה לְךָ
 יִהְבִּיתָה לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי יִהְבִּיתָה לְךָ
 קְבֹר מִיְתְךָ: (יב) וְסָגִיד אֲבֵרָהָם קְדָם
 עַמָּא דְאַרְעָא: (יג) וּמְלִיל עַם עַפְרוֹן
 קְדָם עַמָּא דְאַרְעָא לְמִימֵר בְּרַם אִם
 אֶת עֵבִיד לִי טִיבּוֹ קְבִיל מִינִי אֶתְּן

ב. ימנע. ג. רצון. ד. ובקשו. ה. מאת. ו. לירושת. ז. לפני.

רש"י

אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה: כב באי
 שער עירו - שכולן נטלו ממלכתן וזאו לגמול
 חסד לשרה: (יא) לא אדני - לא תקנה אותה
 דמים: נתתי לך - הרי היא כמו שנתתה לך:
 (יג) אך אם אתה לו שמעני - אתה אומר לי
 לשמוע לך וליקח בחנם, אני אי אפשרי צדק, אך
 אם אתה לו שמעני, הלואי ותשמעני: נתתי -
 דוני"ש בלע"ז מוכן הוא אללי והלואי נתתי לך ככר:

מקורי רש"י

דאמר שני בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה, שכפולה בזוגות. ז. עי'
 בראשית רבה (פרשה נח ס' ז): ועפרון יושב בתוך בני חת. רבי
 יצחק אמר ישב כתיב, אותו היום מינו אותו ארכוסטרטיגוס, דלא
 יהא בר נש רב זבין מן בר נש זעיר. ח. עי' שם: ויען עפרון החתי
 את אברהם באזני בני חת, אמר ר' פנחס מלמד שנעלו דלתותיהן
 והלכו לגמול חסדים לאברהם. ובליקוט (רמז קב) גרס "חסד לשרה".

(ד) לא יבדה - לא ימנע, כמו לא תקלל רחמיך (מחלים
 מ' ט). וכמו ויפלא הגשם (לעיל ט' ג): (ח) נפשכם -
 רצונכם: ופגעו פי - לשון צקעה, כמו אל פפגעני
 פי (יוט ט' טז): (ט) המכפלה - צית ועליה על גביו.
 דבר אחר, שכפולה בזוגות: בכסף מלא - אשלים
 כל שויה. וכן דוד אמר לרחל (דברי הימים א' כג
 כג) צקסוף מלא: (י) ועפרון ישב - כתיב חסר,
 אותו היום מנוהו שוטר עליהם, מפני חשיבותו של

גר ותושב. גר, דייר. תושב, מארי ביתא. אם רציתם גר ואם לאו מארי
 ביתא, שכך אמר לי הקב"ה לזרעך נתתי את הארץ הזאת. ה. עי'
 תרגום אונקלוס: ומליל עמהון למימר אם אית רעוא נפשכו. ו. עי'
 עירובין (ג ע"א): ומאן דתני מעברין כאשה עוברת, מערת המכפלה.
 רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלייה
 על גביו. בשלמא למאן דאמר זה על גב זה היינו מכפלה, אלא למאן

אונקלוס

כספא דמי חקלא סב מיני ואקבר
 ית מייתי תמן: (יד) ואתיב עפרון ית
 אברהם למימר ליה: (טו) ריבונני
 קביל מיני ארעא שויא ארבע
 מאה סלעין" דכסף בינא ובינך מה
 היא וית מיתך קבר: (טז) וקבל
 אברהם מן עפרון ותקל אברהם
 לעפרון ית כספא דמליל קדם" בני
 חתאה ארבע מאה סלעין" דכסף
 מתקביל סחורא בכל מדינתא":
 (יז) וקם חקל עפרון די בכפלתא
 די קדם ממרא חקלא ומערתא
 די ביה וכל אילני די בחקלא
 די בכל תחומיה סחור סחור:
 (יח) לאברהם לזבינוהי לעיני בני
 חתאה בכל עאלי תרע קרתיה:
 (יט) ובתר פן קבר אברהם ית שרה
 אתתיה במערת חקל כפלתא על
 אפי ממרא היא חברון בארעא
 דכנען: (כ) וקם חקלא ומערתא
 די ביה לאברהם לאחסנת" קבורא
 מן בני חיתאה: (א) ואברהם
 סיב עאל ביומין וני ברין ית
 אברהם בכלא: (ב) ואמר אברהם
 לעבדיה סבא דביתיה דשליט
 יד מתקבל לסחורה בכל מדינה. טו. לירושת.

כסף השדה קח מפני ואקברה את-מתי שמה:
 יד ויען עפרון את-אברהם לאמר לו: טו אדני
 שמעני ארץ ארבע מאת שקל-כסף ביני ובינך
 מה-הוא ואת-מתך קבר: טז וישמע אברהם אל-
 עפרון וישקל אברהם לעפרון את-הכסף אשר
 דבר באוני בני-חת ארבע מאות שקל כסף
 עבר לסחר: שני יז ויקם א שרה עפרון אשר
 במכפלה אשר לפני ממרא השדה והמערה
 אשר-בו וכל-העץ אשר בשדה אשר בכל-גבלו
 סביב: יח לאברהם למקנה לעיני בני-חת בכל
 באי שער-עירו: יט ואחרי-כן קבר אברהם את-
 שרה אשתו אל-מערת שדה המכפלה על-
 פני ממרא הוא חברון בארץ כנען: כ ויקם
 השדה והמערה אשר-בו לאברהם לאחוזת-
 קבר מאת בני-חת: ס כד א ואברהם זקן
 בא בימים ויהוה ברך את-אברהם בכל:
 ב ויאמר אברהם אל-עבדו זקן ביתו המשל
 ט. תעשה לי טוב, קבל ממני, אתן כסף. י. שוה. יא. סלעים. יב. לפני. יג. סלעים.

רש"י

שרה עפרון - תקומה היתה לו, שילא מיד הדיוט
 ליד מלך. ופשוטו של מקרא, ויקם השדה והמערה
 אשר זו וכל העץ לאברהם למקנה וגו': (יח) בכף
 באי שער עירו - זקרב כולם וצמעמד כולם הקנהו
 לו: כד (א) ברך את אברהם בכף - צל עולה
 בגימטריא פן, ומאחר שהיה לו פן היה נריך להשיאו
 אשה: (ב) זקן ביתו - לפי שהוא דצוק נקוד זקן:

(טו) ביני ובינך - זין שני אוהבים כמונו מה
 היא חשונה לכולם, אלא הנח את המכר ואת מתן
 קצור: (טז) וישקף אברהם דעפרון - חסר וי"ו,
 לפי שאמר הרצה ואפילו מעט לא עשה, שנטל
 ממנו שקלים גדולים קנטרין, שנאמר עוצר לסוחר,
 שמתקבלים בשקל צלל מקום, ויש מקום ששקליהן
 גדולים שהן קנטרין כנטיאר"ש צלע"ז": (יז) ויקם

מקורי רש"י

ובנביאים ליטרין בכתובים קנטרין, ר' יודן אמר חוץ משקלי
 עפרון שהיו קנטרין, הה"ד נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי
 חסר יבואנו (משלי כח), נבהל להון איש רע עין, זה עפרון
 שהכניס עין רע בממונו של צדיק. י. עי' שם (סי ח): ויקם
 שדה עפרון, דהות נפילה וקמת דהות דבר אינש זעיר ואיתעבדות
 לבר נש רב.

ט. עי' אבות דרבי נתן (פרק שלשה עשר): ומנין שהרשעים
 אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים, שכן מצינו בעפרון
 שאמר לאברהם ארץ ארבע מאות שקל כסף, אבל באחרונה
 כששקל לו את הכסף, וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם
 לעפרון וגו' (וכ"ה בגמ' ב"מ פז ע"א). ועי' בראשית רבה
 (פרשה נח סי' ז): א"ר חנינא כל שקלים האמורים בתורה סלעים

בראשית כד חיי שרה קיא

אונקלוס

בְּכָל דְּלִיה שׁוֹי כְּעַן יִדְךָ תַּחֲת יִרְכִי: (ג) וְאֶקְיִים עֲלֶיךָ בְּמִימְרָאֵי דִי אֱלֹהָא דְשָׁמַיָא וְאֱלֹהָא דְאַרְעָא דְלָא תִסַּב אֲתַתָּא לְבָרִי מִבְּנֵי כְּנַעֲנָאֵי דִי אָנָּא יְתִיב בִּינְיָהוּן: (ד) אֱלֹהִין לְאַרְעֵי וְלִידוֹתַי תִּיזִיל וְתִיִסַּב אֲתַתָּא לְבָרִי לְיִצְחָק: (ה) וְאָמַר לִיה עֲבָדָא מְאִים לֹא תִיבִי אִיתַתָּא לְמִיתִי בְּתַרִי לְאַרְעָא הָדָא הָאֲתַבָּא אֲתִיב ית בְּרַךְ לְאַרְעָא דִי נִפְקַתָּא מִתַּמְן: (ו) וְאָמַר לִיה אֲבָרְהָם אֶסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּתִּיב ית בְּרִי לְתַמְן: (ז) אֱלֹהָא דְשָׁמַיָא דְדַבְּרַנִּי מִבֵּית אָבָא וּמֵאַרְעַי יְלִדוֹתַי וְדַמְלִיל לִי וְדִקְיִים לִי לְמִימַר לְבָנְךָ אֶתֶּן ית אַרְעָא הָדָא הוּא יִשְׁלַח מִלְּאֲכִיָּה קְדָמְךָ וְתִיִסַּב אִיתַתָּא לְבָרִי מִתַּמְן: (ח) וְאִם לֹא תִיבִי אִיתַתָּא לְמִיתִי בְּתַרְךָ וְתִהְיִי זְכָאָה מִמוֹמְתִי דָּא לְחוּר ית בְּרִי לֹא תִתִּיב לְתַמְן: א. עתה. ב. בדבר. ג. מאלתי.

בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שׁוֹי־נָא יִדְךָ תַּחֲת יִרְכִי: ג וְאֲשַׁבְּעֶיךָ בִּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לְבָנִי מִבְּנֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: ד כִּי אֶל־אֲרָצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵלֵךְ וְלִקְחַתְּ אִשָּׁה לְבָנִי לְיִצְחָק: ה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוֹלִי לֹא־תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה לְלָכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הִהְשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בְּנֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יִצְאָתָּ מִשָּׁם: ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲבָרְהָם הַשָּׂמֶר לְךָ פְּנֵי־תְשִׁיב אֶת־בְּנֵי שָׂמָה: ז יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לָקַחְנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֲרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֲשֶׁר דִּבְרַלְתִּי וְאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־ לִי לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתֶּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מִלְּאָכֹוּ לְפָנֶיךָ וְלִקְחַתְּ אִשָּׁה לְבָנִי מִשָּׁם: ח וְאִם־לֹא תֵאבְּהָ הָאִשָּׁה לְלָכֶת אַחֲרַי וְנִקִּיתָ מִשְׁבַּעְתִּי זֹאת רַק אֶת־בְּנֵי לֹא תֵשֵׁב שָׂמָה:

רש"י

ותחת ירכי - ומאריך מולדתי - מאור כסדים: ואשר דבר לי - לזרכי, כמו אֲשֶׁר דָּבַר עָלַי (מלכים א' ז ד). וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אלל דבור מפורשים בלשון על. ותרגום שלהם (לזנו שדך התרגום להשמש למ"ד במקום בעבור וק"ל) עלי עלוהי עליהון, שאין נופל אלל דבור לשון לי ולו ולהם אלל אלני אלני אליהם, ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון, אלל אלל אמירה נופל לשון לי ולו ולהם: ואשר נשבע לי - זין הצתרים: (ח) ונקית משבועתי וגו' - וקח לו אשה מזנות ענר אשכול וממרא: רק את בני וגו' - רק מיעוט הוא, בני אינו חוזר אלל יעקב זן בני סופו לחזור: (י)

ותחת ירכי - לפי שהנשבע כריך ליטול זידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין, והמילה הימה מצוה ראשונה לו וזאה לו על ידי נער והימה חציצה עליו ונטלה: (ז) מה שלא אמר תחת ירכי וה"ל להשבע העבד במלחו, לפי שאל אברהם הימה ראשונה לו קודם מילת העבד וק"ל: (ז) ד' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי - ולא אמר ואלהי הארץ, ולמעלה (פסוק א) אמר וְאֲשַׁבְּעֶיךָ וְגו' - אמר לו, עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתי צפי הצריות, אלל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו צאי עולם מכירים צו ושמו לא היה רגיל בצרף: מבית אבי - מחרון:

מקורי רש"י

וכיון שהודעתי אותו לבריותי, אלהי הארץ. יג. ע"י שם (ס"י): ואשר נשבע לי, בחרן, ואשר דבר לי, בין הבתרים. וע"י ילקוט שמעוני תורה (רמז קז): ואשר דבר לי, בחרן. ואשר נשבע לי, בין הבתרים. יד. ע"י בראשית רבה (פרשה נט ס"ח): אשר לא תקח, הודירו שלא ילך אל בנות ענר אשכול וממרא. טו. ע"י שם (ס"י): רק את בני לא תשב שמה, רק מיעוט, בני אינו חוזר, כן בני חוזר.

יא. ע"י שם (פרשה נט ס"ח): שים נא ידך תחת ירכי, א"ר ברכיה לפי שנתנה להם בצער, לפיכך היא חביבה ואין נשבעין אלא בה. וע"י פרקי דרבי אליעזר (פרק לח), מתחילה הראשונים היו נשבעין בברית מילה עד שלא נתנה התורה, שנאמר שים נא ידך תחת ירכי. יב. ע"י בראשית רבה (פרשה נט ס"ח): ואשבעך בה' אלהי השמים, א"ר פינחס עד שלא הודעתי אותו לבריותי, אלהי השמים.

אונקלוס

(ט) וְשׁוּי עֲבָדָא יְת יְדִיה תְּחֹת
 יִרְכָא דְאַבְרָהָם רִבּוּנִיה וְקִיָּים לִיה
 עַל פְּתַגְמָא הַדִּין: (י) וְדָבַר עֲבָדָא
 עֲשָׂרָא גְּמַלִּין מְגַמְלֵי רִיבּוּנִיה וְאֶזְל
 וְכָל שִׁפְר רִיבּוּנִיה בִּידֵיה וְקָם וְאֶזְל
 לְאַרְם דְּעַל פֶּרֶת לְקַרְתָּא דְנַחֲוֹר:
 (יא) וְאֲשֵׁרִי גְּמַלְיָא מִבְּרָא לְקַרְתָּא
 עִם בִּירָא דְמִיָּא לְעֵידִן וּמִשָּׂא
 לְעֵידִן דְנִפְקֵן מְלִיָּתָא: (יב) וְאָמַר
 יְי אֱלֹהֵיה דְרִיבּוּנֵי אַבְרָהָם זְמִין
 כְּעֵזִי קְדָמִי יוֹמָא דִּין וְעֵיבַד
 טִיבּוּ עִם רִבּוּנֵי אַבְרָהָם: (יג) הָא
 אָנָּא קָאִים עַל עֵינָא דְמִיָּא וּבְנִת
 אֲנִישֵׁי קַרְתָּא נִפְקֵן לְמַמְלֵי מִיָּא:
 (יד) וְתַהִי עוֹלִימְתָא דְאִימַר לָהּ
 אֲרִכִּינִי כְּעֵזִי קוֹלְתִיךְ וְאֲשֵׁתִי וְתִימַר
 אֲשֵׁת וְאַף גְּמַלְךְ אֲשֵׁקִי יְתָה זְמִינִת
 לְעֲבָדְךָ לְיִצְחָק וּבָה אֵידַע אָרִי
 עֲבָדְךָ טִיבּוּ עִם רִבּוּנֵי: (טו) וְהָיָה
 הוּא עַד לֹא שִׁיְצִי לְמַלְלָא וְהָא
 רְבִקָּה נִפְקַת דְאִיְתִּילִידִת לְבְתוּאֵל
 בַּר מִלְכָּה אֶתְתַּן נַחֲוֹר אַחֻוּהִי
 דְאַבְרָהָם וְקוֹלְתָּה עַל כְּתֻפָּה:
 (טז) וְעוֹלִימְתָא שְׁפִירַת חִיזוּ לְחָדָא
 בְּתוּלְתָא וּגְבַר לֹא יָדְעָה וּנְחַתַּת
 לְעֵינָא וּמְלַת קוֹלְתָּה וּסְלִיקַת:
 ד. וינח. ה. עתה. ו. עתה.

ט וַיִּשָּׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יַרְךְ אַבְרָהָם
 אֲדֹנָיו וַיִּשְׁבַּע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה: שְׁלִישִׁי י וַיִּקַּח
 הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְּמָלִים מְגַמְלֵי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־
 טוּב אֲדֹנָיו בִּידּוֹ וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל־אַרְם נְהָרִים אֶל־
 עִיר נַחֲוֹר: יא וַיִּבְרַךְ הַגְּמָלִים מִחוּץ לְעִיר אֶל־
 בְּאֵר הַמַּיִם לַעֵת עֶרְב לַעֵת צֵאת הַשָּׂאֵבֶת:
 יב וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנֵי אַבְרָהָם הִקְרִיה־
 נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי אַבְרָהָם:
 יג הִנֵּה אֲנֹכִי נֹצֵב עַל־עֵין הַמַּיִם וּבְנֹת אֲנִישֵׁי
 הָעִיר יֵצְאֹת לְשָׂאֵב מַיִם: יד וְהִיָּה הַנַּעֲרָה הַנַּעֲרָה
 כְּתִיב אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֵי הַטִּי־נָא כַּדָּךְ וְאֲשֵׁתָהּ
 וְאִמְרָה שְׂתָהּ וְגַם־גְּמַלְיָךְ אֲשַׁקֶּה אֶתְּהִי הַכֹּחֶתְךָ
 לְעֲבָדְךָ לְיִצְחָק וּבָה אֵידַע פִּי־עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם־
 אֲדֹנָי: טו וְהִיָּה־הוּא מִרְם בְּלָה לְדָבָר וְהִנֵּה רְבִקָּה
 יֵצְאֹת אֲשֶׁר יֵלְדָה לְבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֲשֵׁת
 נַחֲוֹר אַחֵי אַבְרָהָם וּכְדָה עַל־שְׂכֻמָּה: טז וְהַנַּעֲרָה
 וְהַנַּעֲרָה כְּתִיב טַבְּת מְרָאֵל מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ
 לֹא יָדְעָה וְתַרְדּוּ הָעֵינָה וְתִמְלָא כַּדָּה וְתַעֲלִ:
 רש"י

וכדאי ליכנס צציתו של אברהם. ולשון הוכחת ציררת,
 אפרוצישי"ט צלע"ז: ובה אדע - לשון מחנה, הודע לי
 זה: כי עשית חסד - חס מהיה ממשפחתו והוגנת לו
 אדע כי עשית חסד: (טז) בתולדה - ממקום בתולים:
 ואיש לא ידעה - שלא כדרכה. לפי שצנות (הגויס)
 [הכנענים] היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות
 עצמן ממקום אחר, העיד על זו שהיא נקיה מכל"י:
 מקורי רש"י

(י) מגמלי אדוניו - נקרין היו משאר גמלים, שהיו
 יוצאים זמזמן מפני הגול שלא ירעו צעדות אחרים"ט:
 וכ"כ טוב אדוניו בידו - שטר מתנה כתז ליחמק
 על כל אשר לו, כדי שיקפנו לשלוח לו צמס"י:
 ארם נהרים - צין שמי נהרות יושבת: (יא) ויברך
 הגמלים - הרצילים (צ"כ פנ"ע ס"י יח): (יד) אותה
 הכחת - ראויה היא לו שמהא גומלת חסדים

רבה (פרשה ס ס"י ה): אמר רבי יוחנן, לא נבעלה אשה
 ממהול לשמונה תחלה אלא רבקה. אר"ל, לפי שבנותן של
 עובדי כוכבים משמרות עצמן ממקום ערותן, ומפקירות עצמן
 ממקום אחר. אבל זאת, בתולה ממקום בתולים, ואיש לא
 ידעה ממקום אחר.

טז. ע"י שם (ס"י יא): ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו
 וגוי, גמליו של אברהם אבינו היו ניכרים בכל מקום, שהיו
 יוצאים זמזמים. י"ז. ע"י שם: וכל טוב אדוניו בידו, רבי
 חלבו אמר זו דיאחיקי [אמנם ע"י ב"מ יט ע"א שמשמע
 שזה לשון של מתנת שכ"מ וצ"ע]. יח. ע"י בראשית

בראשית כד חיי שרה קיג

אונקלוס

(יז) ורהט עבדא לקדמותה ואמר
 אשקיני כעין זעיר מ'א מקולתיך:
 (יח) ואמרת אשת רבוני ואחיאית
 ואחיתת קולתה על ידה ואשקיתיה:
 (יט) ושיציאת לאשקיותיה ואמרת אף
 לגמלך אמלי עד דיספקון למשתי:
 (כ) ואחיאית ונפצת קולתה לבית
 שקיא ורהטת עוד לבירא לממלי
 ומלת לכל גמלוהי: (כא) וגברא שהי
 בה מסתכל שתיק" למידע האצלח
 יי אורחיה אם לא: (כב) והנה כד
 ספיקו גמליא למשתי ונסיב גברא
 קדשא^א דדהבא תקלא מתקליה
 ותרין שירין על ידהא מתקלי^א עשר
 סלעין^ב דדהבא מתקלהון: (כג) ואמר
 בת מאן את חוי כעין" לי האית
 בבית אבונך אתר כשר" לנא למבת:
 ז. עתה. ח. משתהה ומתבונן בה ושותק. ט. נוס. י. שקל. יא. משקל. יב. סלעים. יג. עתה. יד. ראוי.

יז וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמלאיני נא
 מעטמים מבדך: יח ותאמר שתה אדני ותמהר
 ותרד בדה על-ידה ותשקהו: יט ותכל להשקתו
 ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם-כלו לשותת:
 כ ותמהר ותער בדה אל-השקת ותריץ עוד
 אל-הבאר לשאב ותשאב לכל-גמליו: כא והאיש
 משתאה לה מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו
 אם-לא: כב ויהי כאשר כלו הגמלים לשותות
 ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים
 על-ידיה עשרה זהב משקלם: כג ויאמר בתמי
 את הגידי נא לי היש בית-אביך מקום לנו ללון:

רש"י

וישפמר תקות עמרי (מכ"ה ו טו) מגורת שמר, אף
 כאן משתאה מגורת תשאה. וכסם שאתה מוצא לשון
 משומם בחדס נזהל ונאלס ובעל מחשבות, כמו על
 יומנו נשמו חסרנים (איוב יח ט), שמו עמיס (ירמיה ז יג),
 אשפומס פשעה תדה (דניאל ד טו), כך תפרש לשון שאייה
 בחדס צהול ובעל מחשבות. ואונקלוס תרגם לשון
 שהיה, וגברא שהי, שוהה ועומד צמקוס אחד לראות
 ההנליח ה' דרכו. ואין לתרגם עתי, שהרי אינו לשון
 שמה, שאין אל"ף נופלת בלשון שמה: משתאה
 אה - משתומם עליה, כמו אמרי לי אחי הוא (לעיל
 כ יג), וכמו וישאלו אנשי המקום לאשפו (להלן כו ז):
 (כב) בקע - רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת (שמות
 לח טו) (תרגום יונתן): ושני צמידים - רמז לשני לוחות
 מלומדות^א: עשרה זהב משקלם - רמז לעשרת
 הדברות שבהן^ב: (כג) ויאמר בת מי את - לאחר
 שנתן לה שאלה, לפי שהיה צטות צכותו של אברהם
 שהנליח הקדוש צרוך הוא דרכו: אהי - לינה אחת.
 לין שם דבר. והיא אמרה (פסוק כה) ללון, כמה לינות^ב:

(יז) וירץ העבד לקראתה - לפי שראה שעלו המים
 לקראתה^ט: הגמלאיני נא - לשון גמיעה הומייר
 בלע"ז: (יח) ותרד בדה - מעל שכמה: (יט) עד
 אם בלו - הרי אם משמש בלשון אשר: אם בלו -
 תרגם אונקלוס די ספקון, שזו היא גמר שחיתת
 כששמו די ספקון: (כ) ותער - לשון נפילה, והרצה
 יש בלשון משנה, המערה מכלי אל כלי (ע"ז עב ע"א).
 ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי (תהלים קמ"ח),
 אשר הערה לנמות נפשו (ישעיה נג יג): השקת - אכן
 חלולה שטומים צה הגמלים: (כא) משתאה - לשון
 שאייה, כמו שחו ערים (ישעיה ו א), תשאה עממה (שם):
 משתאה - משתומם ומתצהל על שראה דברו קרוב
 להנליח, אצל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא
 אם לא. ואל תתמה צתי"ו של משתאה, שאין לך
 תיבה שתחלת יסודה ש"ן ומדברת בלשון מתפעל
 שאין תי"ו מפרידה צין שתי אותיות של עיקר
 היסוד, כגון משתאה מגורת שאה, משפולל (ישעיה נט
 טו) מגורת שולל, וישפומס (שם שם טו) מגורת שממה,

מקורי רש"י

בו והיה משקלה בקע ושני צמידים על ידיה כנגד שני לוחות, עשרה
 זהב משקלם, כנגד עשרת הדברות. כב. שם. כג. עי' שם: ללון,
 לינה אחת. ותאמר בת בתואל אנכי בת מלכה גם מקום ללון, לינות
 הרבה.

ט. עי' שם: ותרד העינה ותמלא כדה ותעל. כל הנשים יורדות
 וממלאות מן העין, וזו, כיון שראו אותה המים, מיד עלו. כ. עי'
 שם (ס"ו): משתאה לה, ר"י דציפורין אמר, ממצמץ ומביט בה,
 ההצליח ה'. כא. עי' שם: רב הונא בשם רבי יוסף, אבן יקרה היה

אונקלוס

(כד) וְאָמַרְתְּ לִיָּה בַת בְּתוּאֵל אָנָּה בַר מֶלֶכָה דִּילִידַת לְנַחֹר: (כה) וְאָמַרְתְּ לִיָּה אִף תִּבְנָא אִף כְּסָתָא סְגִי עֲמָנָא אִף אַתְר אַתְר כְּשֵׁרִי לְמַבְת: (כו) וְכָרַע גְּבָרָא וּסְגִיד קָדָם יי: (כז) וְאָמַר בְּרִיךְ יי אֱלֹהֵיהּ דְּרִיבּוּנֵי אֲבָרְהָם דִּי לֹא מִנְעִי טִיבּוּתֵיהּ וְקוּשְׁטֵיהּ מִן רִבּוּנֵי אָנָּה בְּאוֹרַח תִּקְנָא דְּבִרְנֵי יי בֵּית אַחוּהֵי דְּרִבּוּנֵי: (כח) וְרִקְטַת עוֹלִימְתָא וְחֻוּיָאָת לְבֵית אִמָּה כְּפִתְגָמֵיָא הָאִילִין: (כט) וְלִרְבֵּקָה אָחָא וּשְׁמִיָּה לְבָן וְרִקְטַת לְבָן לְוַת גְּבָרָא לְבָרָא לְוַת עֵינָא: (ל) וְהָיָה כִּד חֹזָא יַת קְדָשָׁא יי וַיֵּת שִׁירָיָא עַל יַדֵּי אַחְתֵּיהּ וְכִד שְׁמַע יַת פִּתְגָמֵי רִבֵּקָה אַחְתֵּיהּ לְמִימְר כְּדִין מְלִיל עָמִי גְּבָרָא וְאַתָּא לְוַת גְּבָרָא וְהָא קָאִים עֵילֵי גַמְלִיָּא עַל עֵינָא: (לא) וְאָמַר עוֹל בְּרִיכָא דִּי לְמָא אַתְּ קָאִים בְּבָרָא וְאָנָּה פְּנִיתִי בֵּיתָא וְאַתְר כְּשֵׁרִי לְגַמְלִיָּא: (לב) וְעָאֵל גְּבָרָא לְבֵיתָא וּשְׁרָא גַמְלִיָּא וַיִּהְיֶה תִּיבְנָא וְכִיסָתָא לְגַמְלִיָּא וּמֵיָא לְאַסְחָאָה רְגִלוּהֵי וְרַגְלֵי

טו. ראוי. טז. לפני. יז. מנע. יח. מתוקן. יט. נוס. כ. ראוי.

כד וְאָמַר אֱלֹו בַת־בְּתוּאֵל אָנָּכִי בְּן־מֶלֶכָה אֲשֶׁר יִלְדָה לְנַחֹר: כה וְאָמַר אֱלֹו גַם־תִּבְנֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עֲמָנּוּ גַם־מָקוֹם לָלוֹן: כו וַיִּקְדַּ הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה: רביעי כז וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְהָם אֲשֶׁר לֹא־עֹבַר חֲסִדּוֹ וְאִמְתּוֹ מֵעַם אֲדֹנָי אָנָּכִי בְּדֶרֶךְ נַחְנֵי יְהוָה בֵּית אָחִי אֲדֹנָי: כח וְתִרְצֵן הַנְּעֻרָה הַנַּעֲרָה כְּתִיב וְתִגְדַּ לְבֵית אִמָּה בְּדִבְרֵים הָאֵלֶּה: כט וְלִרְבֵּקָה אַח וּשְׁמוֹ לְבָן וַיִּרְצֵן לְבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעֵין: ל וַיְהִי א בְּרֵאת אֶת־הַנְּעוּם וְאֶת־הַצְּמִדִּים עַל־יְדֵי אָחִיתּוֹ וְכִשְׁמַעֲוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבֵּקָה אָחִיתּוֹ לֵאמֹר כֹּה־דַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ וַיִּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמָלִים עַל־הָעֵין: לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה לְמָה תַעֲמוֹד בַּחוּץ וְאָנָּכִי פְּנִיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לְגַמְלִים: לב וַיִּבֹא הָאִישׁ הַבַּיִתָּה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים וַיִּתֵּן תִּבְנֶן וּמִסְפּוֹא לְגַמְלִים וּמִים לְרַחֵץ רַגְלָיו וְרַגְלָי

רש"י

לשכז צו למלאכתן, ואין הצת מגדת אלא לאמהי: (כט) וירצן - למה רץ ועל מה רץ, [אלה] ויהי כראות את הנוס, אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו צממון: (ל) עץ הגמלים - לשמרון, כמו והוא עמֵד עֲלֵיהֶם (לעיל יח ט) לשמש: (לא) פניתי הבית - מעבודת אלילים כי: (לב) ויפתח - התיר זמס שלהם, שהיה סותם את פיהם שלא ירעו צדק צדקות אחרים (ילקוט שמעוני בראשית פרק כד רמז קט):

(כד) בת בתואל - השיצמו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון^{כז}: (כה) מספוא - כל מאכל הגמלים קרוי מספוא, כגון תבן (כ"א ע"ה) ושעורים: (כז) בדרך - דרך המזומן, דרך הישר, צאמו דרך שהייתי צריך. וכן כל צי"ת ולמ"ד וה"ל המשמשים צראש המיצה ונקודים צפת"ח מדצרים צדצר הפשוט שנוכר כצר צמקום אחר, או שהוא מצורר וניכר צאיזו הוא מדצר: (כח) לבית אמה - דרך הנשים היתה להיות להן צית

מקורי רש"י

אמר להם שמתה אמה. ולמי היה לה להגיד, לא לאביה. כו. עיי' שם: ואנכי פניתי הבית, מטינופת של עבודת כוכבים. ועיי' אבות דרבי נתן (פרק ח): חסידים כך בהמתן היו חסידות. אמרו, גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עבודת כוכבים, שנאמר (בראשית כד) ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים. ואנכי פניתי הבית, מתרפים. ומת"ל ומקום לגמלים, מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל העבודת כוכבים מפניהם.

כד. אבות דרבי נתן (נוסח ב' - פרק מ): עשרה דברים בגולם ועשרה בחכם וכו' ואומר על דבר שהוא ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, זו רבקה בת בתואל. שנאמר, ויאמר בת מי את היש בית אביך מקום לנו ללין ותאמר אליו בת בתואל אנכי וגו' ותאמר אליו גם תבן גם מספוא [רב עמנו גם מקום ללון]. כה. עיי' בראשית רבה (פרשה ס ט"ז): ותרץ הנערה ותגד לבית אמה, א"ר יוחנן אין האשה רגילה אלא לבית אמה. אחיבון ליה, והכתיב ותגד לאביה,

אונקלוס

גובריא דעמיה: (לג) ושיאו קדמוהי למיכל ואמר לא איכול עד דאמליל פתגמי ואמר מליל: (לד) ואמר עבדא דאברהם אנה: (לה) ויי ברין ית רבוני לחדא ורבא ויהב ליה עאן ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין: (לו) וילידת שרה איתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת ויהב ליה ית כל דיליה: (לז) וקיים עלי רבוני למימר לא תיסב אתתא לכרי מבנת פנענאי די אנה יתיב בארעהון: (לה) אלהין לבית אבא תיזיל ולזרעיתי ותיסב אתתא לכרי: (לט) ואמרית לרבוני מאים לא תיתי אתתא בתרי: (מ) ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכיה עמן ויצלח אורחך ותיסב איתתא לכרי מזרעיתי ומבית אבא: (מא) בכך תהי זכאי ממומתי ארי תהך לזרעיתי ואם לא יתנון לך ותהי זכאי ממומתי: (מב) ואתית יומא דין לעינא ואמרית יי אלהיה דרבוני אברהם כא. שעבדתי לפניו.

האנשים אשר אתו: לג ויושם וישם כתיב לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אסדברתי דברי ויאמר דבר: לד ויאמר עבד אברהם אנכי: לה ויהוה ברך את אדני מאד ויגדל ויתגלו צאן ופקר וכסף וזהב ועבדו ושפחת וגמלים וחמרים: לו ותלד שרה אשת אדני בן לאדני אחרי זקנתה ויתגלו את כל אשר לו: לז וישבעני אדני לאמר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו: לה אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני: לט ואמר אל אדני אלי לא תלך האשה אחרי: מ ויאמר אלי יהוה אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך והצלית דרךך ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי: מא אז הנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי: מב ואבא היום אל העין ואמר יהוה אלהי אדני אברהם

רש"י

כמיצ, צת היתה לו לאליעזר והיה מחזור למזוא עילה שיאמר לו אזרחס לפנות אליו להשיאו צמו. אמר לו אזרחס, בני צרוך ואמה צרוך ואין צרוך מדבק בצרוך: (מב) ואבא היום - היום ילאמי והיום צאתי, מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא, יפה שימתן של עבדי אצות לפני המקום מתורתן של בניס, שהרי פרשה של אליעזר כפולה צמורה והרצה גופי תורה לא

(לג) עד אם דברתי - הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי, כמו עד פי יצא שילו (להן מט י). וזה שאמרו חז"ל (ר"ה ג ע"א, תענית ט ע"א) כי משמש צד' לשונות, והאחד אי והוא אם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו - שטר מתנה הראה להסי: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני - אם לא תלך מחילה אל בית אבי ולא תאצה ללכת אחריך: (לט) אלא לא תלך האשה - אלי

מקורי רש"י

ואבא היום אל העין (שם כד), ואחת בימי דוד, שנאמר בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה (תהלים ס). ועיי' פרקי דרבי אליעזר (פרק טז): מקריית ארבע עד חרן מהלך שבעה עשר יום ובג' שעות בא העבד לחרן, והיה העבד תמה בלב, ואמר היום יצאתי והיום באתי. שני' ואבא היום אל העין, ר' אבהו אמ' רצה הב"ה לגמול חסד ליצחק ושלח מלאך לפני אליעזר ונקפצה הדרך עליו ובג' שעות בא העבד לחרן.

כז. עיי' לעיל הערה יז. כח. עיי' ילקוט שמעוני תורה (רמז קז): אמר, אולי לא תאבה האשה, אתן לו בתי. אל, אתה ארור ובני ברוך, ואין ארור מדבק בברוך. כט. עיי' בראשית רבה (פרשה נט סי' יא): ר' יצחק אמר, בן יומו הוא. דעתיה דר' יצחק, ואבא היום אל העין, היום יצאתי והיום באתי. ועיי' מדרש תנחומא (ויצא פרק ג): וילך חרנה, זו אחד מארבע קפיצות שקפצה הארץ, אחת בימי אברהם, ויחלק עליהם לילה (בראשית יד), ואחת לאליעזר, שנאמר

אונקלוס

אם אית כען רענא קדמך^כ לאצלקא
 אורחי די אנא אזיל עלה: (מג) הא
 אנא קאים על עינא דמיא ויהא
 עולמתא דתיפוק למימלי ואמר לה
 אשקיני כען^כ זעיר מיא מקולתיך:
 (מד) ותימר לי אף את אשת
 ואף לגמלך אמלי היא איתתא
 דזמין^כ יי לבר רבוני: (מה) אנא
 עד לא שיציתי למלקא בלבי
 וקא רבקה נפקת וקולתה על
 כתפה ונחתת לעינא ומלת ואמרית
 לה אשקיני כען^כ: (מו) ואחזיאת
 ואחזיתת קולתה מינה ואמרת אשת
 ואף גמלך אשקי ושתיתי ואף
 גמליא אשקיא: (מז) ושאיילת
 יתה ואמרית בת מן את ואמרת
 בת בתואל בר נחור דלידת ליה
 מלכה ושוייתי קדשא^כ על אפה
 ושיריא על ידה: (מח) וכרעית
 וסגדית קדם^כ יי וברכית ית יי
 אלהיה דריבוני אברהם דדברני^כ
 באורח קשוט למיסב ית בת אחוהי
 דרבוני לבריה: (מט) וכען אם
 איתיכון עבדין טיבו וקשוט עם
 רבוני חוו לי ואם לא חוו לי
 ואתפני על ימינא או על שמאלא:

כב. יש עתה רצון לפניך. כג. עתה.
 כד. שהכין. כה. עתה. כו. נוס.
 כז. לפני. כח. שהנהיגני.

אם-ישד-נא מצליח דרפי אשר אנכי הלך עליה:
 מג הנה אנכי נצב על-עין המים והיה העלמה
 היצאת לשאב ואמרתי אליה השקיני-נא מעט-
 מים מכרדך: מד ואמרה אלי גם-אתה שתה
 וגם לגמליך אשאב הוא האשה אשר-הכיה
 יהוה לבן-אדני: מה אני מרם אכלה לדבר
 אל-לבי והנה רבקה יצאת וכדה על-שכמה
 ותרד העינה ותשאב ואמר אליה השקיני נא:
 מו ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר שתה
 וגם-גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה:
 מז ואשאל אתה ואמר בת-מי את ותאמר בת-
 בתואל בן-נחור אשר ילדה-לו מלכה ואשם
 הנזם על-אפה והצמידים על-ידיה: מח ואקד
 ואשתחוו ליהוה ואברך את-יהוה אלהי אדני
 אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת את-
 בת-אחי אדני לבנו: מט ועתה אם-ישכם
 עשום חסד ואמת את-אדני הגידו לי ואם-
 לא הגידו לי ואפנה על-ימין או על-שמאל:

רש"י

עתיד, ופירוש שניהם לשון הווה, כי אומר היה איוצ
 אולי חטאו בני וגו' והיה עושה כך: (מז) ואשאב
 ואשם - שנה הקדרה, שהרי הוא מחלה נתן ואחר
 כך שאל, אלא שלא יתפשוהו דדבריו ויאמרו היאך
 נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: (מט) עב
 ימין - מצנות ישמעאל^כ: עב שמואל - מצנות לוט
 שהיה יושב לשמאלו של אברהם^כ:

מקור רש"י

המקרא. לא. עי' שם (סי' ט): ואפנה על ימין או על
 שמאל, על ימין זה ישמעאל, על שמאל זה לוט. היך מד"א
 (בראשית יג) אם השמאל ואימינה, אם הימין ואשמאילה.
 לב. שם.

נתנו אלא צרמיזל: (מד) גם אתה - גם לרבות
 אנשים שעמו: הוביח - זיכר והודיע. וכן כל
 הוכחה שצמקרא צרור דצר: (מה) שרם אברהם -
 טרם שאני מכלה. וכן כל לשון הווה פעמים שהוא
 מדבר בלשון עבר, ויכול לכתוב טרם כליתי ופעמים
 שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוצ (איוצ ה' ה)
 הרי לשון עבר, פכה יעשה איוצ (ט) הרי לשון

ל. עי' בראשית רבה (פרשה ס' סי' ח): ויתן תבן ומספוא
 לגמלים, א"ר אחא, יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן
 של בנים, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים, הוא אומרה
 ושונה. ושרץ מגופי תורה, ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי

אונקלוס

(ג) וְאֶתִּיב לְבָן וּבְתוּאֵל וְאָמְרוּ מִן קִדְמִי יִי נִפְק פְּתַגְמָא לִית אֲנַחְנָא יְכַלִּין לְמַלְלָא עִמָּן בֵּישׁ אוּ טָב: (גא) הָא רַבְקָה קִדְמָן דְּבַר וְאִיזִיל וַתְּהִי אֶתְתָּא לְבַר רַבּוּנָן כְּמָא דְמַלְלִיל יִי: (גב) וַהֲוָה כַּד שָׁמַע עַבְדָּא דְאַבְרָהָם ית פְּתַגְמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אֲרַעָא קִדְמִי יִי: (גג) וְאֶפִּיק עַבְדָּא מִנִּין דְכֹסֶף וּמִנִּין דְדֶהֶב וּלְבוּשִׁין וַיְהִיב לְרַבְקָה וּמַגְדָּנִין יְהִיב לְאַחוּהָא וּלְאִמָּהּ: (גד) וְאָכְלוּ וּשְׁתִּיאוּ הוּא וְגוּבְרִיא דִּי עַמִּיהָ וּבְתוּוֹ וְקָמוּ בְּצַפְרָא וְאָמְרוּ שְׁלַחוּנִי לְוַת רַבּוּנִי: (גה) וְאָמְרוּ אַחוּהָא וְאִמָּהּ תְּתִיב עוֹלְמָתָא עִמָּנָא עֵידן בְּעֵידן^א אוּ עֶסְרָא יִרְחִין^ב בְּתַר כֵּן תִּיזִיל: (גו) וְאָמְרוּ לְהוֹן לֹא תֶאֱחָרוּן יְתִי וַיִּי אֶצְלַח אֲוֹרְחִי שְׁלַחוּנִי וְאִיְהֵן לְוַת רַבּוּנִי: (גז) וְאָמְרוּ נְקִרִי לְעוֹלְמָתָא וְנִשְׁמַע מַה דְּהִיא אֶמְרָה^ג: (גח) וְקָרוּ לְרַבְקָה וְאָמְרוּ לָהּ הִתִּיזְלִי עִם גְּבָרָא קָדִין וְאִמְרַת אִיזִיל: (גט) וְשְׁלַחוּ ית רַבְקָה אַחְתֵּיהוֹן וַיִּת מִנְקָתָהּ וַיִּת עַבְדָּא דְאַבְרָהָם כֶּט. מַלְפָּנִי. ל. לַפְנֵי. לַא. זְמַן בּוּזְמָן. לַב. עֶשְׂרָה חֲדָשִׁים. לַג. מַה שְׁהִיא אוֹמֶרֶת.

ג וַיֵּעַן לְבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מִיְהוָה יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוֹכַל דְּבַר אֱלֹהִים רַע אוֹטוֹב: נא הַנְּהִי רַבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וְלֶךְ וַתְּהִי אִשָּׁה לְבָן אֲדָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דְּבַר יְהוָה: נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עַבְדֵי אַבְרָהָם אֶת־דְּבָרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אֶרְצָה לַיהוָה: חמושי נג וַיֹּצֵא הָעֶבֶד פְּלִי־כֶסֶף וְכֹלֵי זָהָב וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרַבְקָה וּמַגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ: נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיִּלְּנוּ וַיִּקְוּמוּ בְּבֹקֶר וַיֹּאמְרוּ שְׁלַחְנִי לְאֲדָנִי: נה וַיֹּאמְרוּ אָחִיהָ וְאִמָּהּ תִּשָּׁב הַנְּעֵרָה הַנְּעֵר כְּתִיב אֶתְנוּ יָמִים אוּ עֲשׂוּר אַחַר תִּלְךְ: נו וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהִים אֶל־תֵּאָחֲרוּ אֹתִי וַיְהִי הַצְּלִיחַ דְּרַכֵּי שְׁלַחוּנִי וְאֶלְכָה לְאֲדָנִי: נז וַיֹּאמְרוּ נְקִרָא לְנְעֵרָה לְנְעֵר כְּתִיב וְנִשְׂאֵלָה אֶת־פִּיהָ: נח וַיִּקְרְאוּ לְרַבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הִתְלַכִּי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ: נט וַיִּשְׁלַחוּ אֶת־רַבְקָה אַחְתָּם וְאֶת־מִנְקָתָהּ וְאֶת־עַבְדֵי אַבְרָהָם

רש"י

ובתואל היכן היה, הוא היה רועה לעכב וצא מלאך והמיתו^ל: ימים - שנה כמו ימים פקיה גאלמו (ויקרא כה ט), שכך נותנין לכתולה זמן י"ב חדש לפרנס את עלמה בתכשיטים: או עשור - י' חדשים. ואם תאמר, ימים ממש, אין דרך המצקשים לזקק דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה^ל: (גז) ונשאלה את פיה - מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה^ל: (גח) ותאמר אלה - מעלמי ואף אם אינכם רואים לי:

(ג) ויען לבן ובתואל - רשע היה וקפץ להשיע לפני אציו: לא נוכח דבר אלהי - למאן דזכר הזה לא על ידי תשובת דבר רע ולא על ידי תשובת דבר הגון, וניכר (ס"א לפי שניכר) שמה' ילא הדבר לפי דבריך שזימנה לך: (גב) וישתחו ארצה - מכאן שמודים על צעורה טובה (ב"ר פ"ט ס' ו'): (גג) ומגדנות - לשון מגדים, שהציא עמו מיני פירות של ארץ ישראל: (גד) וילינו - כל לינה שצמקרה לינת לילה אחד: (גה) ויאמר אחיה ואמה -

מקורי רש"י

לד. ע"י שם: תשב הנערה אתנו ימים, אלו שבעת ימי אבלו. או עשור, אלו י"ב חודש שנותנין לכתולה לפרנס את עצמה. וע"י כתובות (גז ע"ב): ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים או עשור, מאי ימים, אילימא תרי יומי, משתעי איניש הכי, אמרו ליה תרי יומי, אמר להו לא. אמרו ליה עשרה יומי, אלא מאי ימים, שנה. דכתיב ימים תהיה גאולתו. לה. ע"י בראשית רבה (פרשה ס ס' יב): ויאמרו נקרא לנערה. מכאן שאין משיאין את היתומה אלא על פיה. לו. ע"י שם: ותאמר אלה, הולכת אני על כרחכם שלא בטובתכם.

לג. ע"י שם (ס' יב): ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו, ובתואל היכן הוא, ביקש לעכב וניגף בלילה. הה"ד צדקת תמים תישר דרכו (משלי יא). צדקת תמים, זה יצחק, תישר דרכו של אליעזר, וברעתו ידחה רשע, זה בתואל שניגף בלילה. וע"י בראשית רבתי פרשת חיי שרה: ויושם לפניו לאכול. כיון שנכנסו לבית הניח הקערה לפניו וסם המות בתוכה שנאמר ויושם, וייסם כתיב, סם המות הניחו לפניו לאכול, מיד עמדה ברכת אברהם נכח מלאך והחליף הקערה לפני בתואל ואכל ומת באותו הלילה, (וע"י ילקוט שמעוני תורה רמז קט).

אונקלוס

וַיִּתְּ גְבוּרָהּ: (ס) וּבְרִיכוּ יְתֵי רַבָּקָה וְאָמְרוּ לָהּ אַחְתָּנָא אַתְּ הוּי לְאַלְפִין וְלִרְבוּן וְיִרְתוּן בְּנֵי־כִי יֵת קְרוֹי סְנְאִיהוּן: (סא) וְקָמַת רַבָּקָה וְעוֹלְמַתָּהָ וּרְכִיבָא עַל גַּמְלִיא וְאַזְלַת בְּתַר גְּבָרָא וּדְבַר עֲבָדָא יֵת רַבָּקָה וְאַזְל: (סב) וַיִּצְחַק אֶתָּא בְּמִיתוּהִיִּי מִבִּירָא דְמִלְאָךְ קִיָּמָא אֲתַחְזִי עֲלֵהָ^ל וְהוּא יְתִיב בְּאַרְעֵ דְרוּמָא^ל: (סג) וַנִּפְקַ יִצְחָק לְצִלְאָה^ל בְּחַקְלָא לְמַפְנֵי רַמְשָׁא וְזָקַף עֵינוּהִי וְחִזָּא וְהָא גַּמְלִיא אֲתָן: (סד) וְזָקַפַת רַבָּקָה יֵת עֵינֵהָ וְחִזַּת יֵת יִצְחָק וְאֲתַרְכִּינַת^ל מֵעַל גַּמְלָא: (סה) וְאָמְרַת לְעֲבָדָא מָאן גְּבָרָא דִיכִי דְמַהֲלַךְ בְּחַקְלָא לְקַדְמוּתָנָא וְאָמַר עֲבָדָא הוּא רְבוּנִי וְנִסְיַבַת עֵיפָא וְאֲתַכְּסִיאַת: (סו) וְאַשְׁתַּעֲי עֲבָדָא לְיִצְחָק יֵת כֹּל פְּתוּגְמִיא דִי עֲבָד: (סז) וְאַעֲלֵה יִצְחָק לְמִשְׁכְּנָא וְחִזָּא וְהָא תַקְנִין עוֹבְדֵהָא כְּעוֹבְדֵיִלִּיט שָׂרָה אֲמִיָּה וְנִסְיַב

וְאֶת־אֲנָשָׁיו: ס וַיְבָרְכוּ אֶת־רַבָּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחְתָּנוּ אַתְּ הִי לְאַלְפֵי רַבְּבָה וַיִּירֶשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׂעַר שְׂנָאִיו: סא וְתָקַם רַבָּקָה וַנְעִרְתֶּיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמָלִים וַתִּלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רַבָּקָה וַיֵּלֶךְ: סב וַיִּצְחַק בָּא מְבֹוא בְּאֵר לַחֵי רְאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאַרְץ הַנְּגֹב: סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בִּשְׂדֵה לְפָנוֹת עָרֵב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיִּרָא וְהִנֵּה גַמְלִים בָּאִים: סד וַתִּשָּׂא רַבָּקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתִּרָא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל הַגְּמָל: סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלְזֶה הַהֶלֶךְ בִּשְׂדֵה לְקַרְאֲתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי וְתָקַם הַצְעִיר וַתִּתְּפָם: סו וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה: סז וַיְבֹאֶה יִצְחָק הָאֵהֱלֵה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח

לד. נכנס בבואו לה. שמלאך הברית נראה עליו. לו. דרום. לז. להתפלל. לח. והתכופה. לט. וראה והנה מתוקנים מעשיה כמעשי רש"י

ולא הגיעה עד הקרקע, כמו (לעיל פסוק יד) הָטִי נָא כְּדָךְ אֲרִכְיִי, וַיֵּט שָׁמַיִם (שמואל ב' כג י) וְאֲרִכְיִי, לְשׁוֹן מוֹטָה לְאַרְץ. ודומה לוּ פִי יִפֹּל לֹא יוֹטֵל (תהלים לו ד), כְּלוּמַר אִם יֵטָה לְאַרְץ לֹא יֵגִיעַ עַד הַקַּרְקַע: (סה) וְתִתְּכֶם - לְשׁוֹן וּמַתְפֵּל, כְּמוֹ וַתִּקְבְּרִי (לֵהָרִי לֵה) וַתִּשְׁבְּרִי (שמואל א' ד י): (סו) וַיִּסְפֹּר הָעֶבֶד - גִּלְהָ לֹא נָסִים שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ, שֶׁקִּפְּלָה לוֹ הָאַרְץ וְשֶׁנִּדְמַנְהָ לוֹ רַבָּקָה בְּתַפְלִמוֹ: (סז) הָאֵהֱלֵה שָׂרָה אִמּוֹ - וַיִּבְחַשׁ הָאֵהֱלֵה וְהִיא שָׂרָה אִמּוֹ, כְּלוּמַר וְנַעֲשִׂית דּוֹגְמַת שָׂרָה אִמּוֹ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָׂרָה קִיָּמַת הִיא נֵר לְלוּק מַעֲרַב שֶׁבַת לַעֲרַב שֶׁבַת וְזַכָּה מְלוּוֶה עֵינֶיהָ וְעַנְן קָשׁוּר עַל הָאֵהֱלֵה, וּמַשְׁמַתָּה פִּסְקוֹ וְכַשְׂבַּת רַבָּקָה חוֹזֵר צ"ר^מ:

(ס) אֵת הִי אֶלְפֵי רַבְּבָה - אֵת זֹרַעְךָ תִּקְבְּלוּ אֹתָהּ צִרְכָה שְׁנִאֲמַר לְאַצְרָהם צִרְכָה הַמּוֹרִיָּה הַרְפָּה אֲרָפָה אֵת זְרַעְךָ וְגו' (לעיל כג ח), יְהִי רְלוּן שִׁיהֵא אֹתוֹ הַזֹּרַע מִמֶּךָ וְלֹא מֵאֲשֶׁה אַחֲרַת: (סב) מְבֹוא בְּאֵר לַחֵי רְאִי - שֶׁהֵלֶךְ לַהֲצִיָּא הַגֵּר לְאַצְרָהם אֲצִי שִׁישְׁאָנָה^ל: יוֹשֵׁב בְּאַרְץ הַנְּגֹב - קְרוּב לְאוֹתוֹ צֹרֵר, שְׁנִאֲמַר (לעיל כ ב) וַיִּסַּע מִשָּׁם אֲרָרְהֶם אֲרָרְהָ הַנְּגֹב וַיֵּצֵא צִין קָדָשׁ וַצִּין שׂוּר, וְשֵׁם הִיא הַצֹּרֵר שְׁנִאֲמַר (לעיל טו יד) הִנֵּה צִין קָדָשׁ וַצִּין צָרָד: (סג) לְשׁוּחַ - לְשׁוֹן תַּפְלָה, כְּמוֹ (תהלים קב ב) וַיִּפְּחֵ שִׁחוֹלִי^ל: (סד) וַתִּרָא אֶת יִצְחָק - רֵאִתָּה אֹתוֹ הַדּוֹר וְתוֹהֵא (ס"א וְתַמְהָה) מִפְּנֵיִלִּיט: וְתַפְּסָ - הַשְּׁמִיטָה עֲנָמָה לְאַרְץ, כְּתַרְגוּמוֹ וְאַתְרִכִּינַת, הַטְּמָה עֲנָמָה לְאַרְץ

מקורי רש"י

שאלה עליו, ותפול מעל הגמל, איתרכינת. היך מה דאת אמר (תהלים לו), כי יפול לא יוטל. ותאמר אל העבד, ר' חייא אמר ראתה אותו הדור, ותוהא מפניו. מ. ע"ש: ויספר העבד ליצחק, אמר רבי אלעזר, כללה של תורה מרובים מפרטיה. שאלו, בא לכתוב שנים וג' דפין, היה כותב. ורבנן אמרי, דברי שבח גלה לו, מה שקפצה הארץ לפניו. מא. ע"ש (סי טז): ויביאה יצחק האהלה שרה אמו. כל ימים שהיתה שרה קיימת, היה ענן קשור על פתח אהלה. כיון שמתה, פסק אותו ענן.

לז. ע"י שם (סי יד): ויצחק בא מבוא, אתא ממיתא. ולהיכן הלך, באר לחי רואי. הלך להביא את הגר, אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני. לח. ע"י ברכות (כו ע"ב): יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לפני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו. לט. ע"י בראשית רבה (פרשה ס סי' טו): ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק. א"ר הונא, צפת שידו שטוחה בתפלה. אמרה, ודאי אדם גדול הוא, לכך

בראשית כה חיי שרה קיט

אונקלוס

אֶת־רַבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָהּ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק
 אַחֲרָי אָמוֹ: פ שש כה א וַיִּסַּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח
 אִשָּׁה וַשְׁמָה קְטוּרָה: ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרֹן
 וְאֶת־יִקְשָׁן וְאֶת־מֶדָן וְאֶת־מֶדָן וְאֶת־יִשְׁבָּק וְאֶת־
 שׁוּחַ: ג וַיִּקְשָׁן יָלַד אֶת־שָׁבָא וְאֶת־דָּדָן וּבְנֵי דָדָן
 הָיוּ אַשׁוּרִים וְלְטוֹשָׁם וְלְאֲמִים: ד וּבְנֵי מֶדָן עֵיפָה
 וְעֶפְרָי וְחִנּוֹךְ וְאֲבִידֵעַ וְאֶלְדֵּעָה כָּל־אֵלֶּה בְנֵי
 קְטוּרָה: ה וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֵׁר־לוֹ לְיִצְחָק:

ית רבקה והנת ליה לאינתו ורחמה
 ואתנחם יצחק בתר דמיתת אמיה:
 (א) ואוסיף אברהם ונסיב אתתא
 ושמה קטורה: (ב) וילידת ליה
 ית זמרן וית יקשן וית מדן
 וית מדן וית ישבק וית שוח:
 (ג) ויקשן אוליד ית שבא וית דדן
 ובני דדן הוו למשרין ולשכונין
 וילנגוון: (ד) ובני מדן עיפה
 ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל
 אילין בני קטורה: (ה) ויהב
 אברהם ית כל די ליה ליצחק:
 מ. שמתה. א. למחנות ולמגורים ולאיים.

רש"י

1) שהוא מן נכה רגלים (שמואל ב' ד' טז) וכמו אסוף
 שָׁמֵן (מלכים ב' ד' טז) שהוא מן וְרַחֲמָנָה וְסָכַף (רות ג' א):
 ולטושים - הם זעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה
 ונוסעים איש בזהלי חפדנו, וכן הוא אומר וְהִנֵּה
 נְטָשִׁים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ (שמואל א' ל' טז) שכן למ"ד
 ונו"ן מתחלפות זו בזו: (ה) ויתן אברהם וגו' -
 אמר רבי נחמיה זככת דיימיקי נתן לו, שאמר לו
 הקדוש ברוך הוא לאברהם וְהִנֵּה צָרְכָה (לעיל יב' ג)
 הזכרות מסורות צידך לצרך את מי שמרצה, ואברהם
 מסרן ליצחק מ"ה:

אחרי אמו - דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת
 כרוך הוא אללה, ומשמטה הוא מתנחם באשתו מ"ב:
 כה (א) קטורה - זו הגר, ונקראת קטורה על
 שם שנאים מעשיה כקטרת, ושקשרה פתחה שלא
 נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם מ"ג: (ג) אשורם
 ולטושים - שם ראשי אומות מ"ד. ותרגום של אונקלוס
 אין לי לישבו על לשון המקרא, שפירש למשרין
 לשון מחנה. ואם תאמר שאינו כן מפני האל"ף
 שאינה יסודית, הרי לנו תיבות שאין צראשם אל"ף
 ונתוספה אל"ף צראשם, כמו חומת חָנָךְ (עמוס ז'

מקורי רש"י

שכתוב ביצחק ויצחק בא מבא באר לחי רואי, אותה שכתוב בה
 ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה אל ראי (בראשית טו). מכאן
 אתה למד שהיא הגר. דבר אחר למה נקרא שמה קטורה, שנאים
 מעשיה כקטרת. מד. עי' בראשית רבה (פרשה ס"א ס"ה): רמי
 בר יחזקאל אמר, זמרן שהיו מזמרין בעולם, יקשן שהן מתקשין
 בעולם. ורבנן אמרי, זמרן, שהיו מזמרין לעבודת כוכבים. יקשן,
 שהיו מקשין בתוף לעבודת כוכבים, ויקשן ילד את שבא ואת
 דדן. רבי שמואל בר נחמן אמר, אע"ג דאינון מתורגמין אימרין
 תגרין לופרין, וראשי אומין, כולהון ראשי אומות הן. מה. עי'
 מדרש שוחר טוב (תהלים מזמור א): ויתן אברהם את כל אשר
 לו ליצחק. מה נתן לו. ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. רבי יהודה
 אומר, זו בכורה. ור' נחמיה אומר, זו ברכה. ורבנן אמרי, זו קבורה
 ודיאתיקי (שטר ירושה). אמר ר' לוי בשם רבי חמא, לא ברכו,
 אלא מתנות נתן לו. ולמה לא ברכו. משל למלך שהיה לו פרדס
 ומסרו לאריס והיה בו כל מיני אילנות כרוכין זה בזה. אחד של
 סם חיים ואחד של סם המות. אמר האריס, אם אני משקה של
 סם חיים של סם המות יחיה עמו. ואם אין אני משקהו היאך זה
 של סם חיים חי. חזר ואמר אותו אריס, לשהה זו אני משלים את
 אריסותי והולך לי ומה דאנהייה למריה דפרדיסא עביד. כך אמר
 אברהם, אני איני מברך את יצחק לפי שעכשיו בני ישמעאל ובני
 קטורה מתברכים.

וכיון שבאת רבקה, חזר אותו עני. כל ימים שהיתה שרה קיימת,
 היו דלתות פתוחות לרוחה. וכיון שמתה שרה, פסקה אותה הרוחה.
 וכיון שבאת רבקה, חזרה אותה הרוחה. וכל ימים שהיתה שרה
 קיימת, היה ברכה משולחת בעיסה. וכיון שמתה שרה, פסקה
 אותה הברכה. כיון שבאת רבקה, חזרה. כל ימים שהיתה שרה
 קיימת, היה נר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת. וכיון שמתה, פסק
 אותו הנר. וכיון שבאת רבקה, חזר. וכיון שראה אותה שהיא עושה
 כמעשה אמו, קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה, מיד,
 ויביאה יצחק האהלה. מב. עי' בראשית רבתי חיי שרה: עד
 שלא נשא אדם אשה, אהבתו הולכת אחר הוריו. משנשא, אהבתו
 הולכת אחר אשתו שנאמר וינחם יצחק אחרי אמו. מג. עי'
 בראשית רבה (פרשה ס"ד): ושמה קטורה, רב אמר זו
 הגר וכו'. ושמה קטורה, א"ל שמקוטרת מצות ומעשים טובים.
 א"ל, והכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם, א"ל פלגשם כתיב,
 בעודנו חי, אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה
 בעלבוני. א"ר ברכיה, אע"ג דאת אמר ותלך ותתע במדבר וגו',
 תאמר שנחשד עליה בריה, ת"ל ושמה קטורה מן קטר כזה שהוא
 חותם גנוכה ומוציאה בחותמת קטורה ותתומה. ועי' מדרש
 תנחומא (חיי שרה פיסקא ח): ר' אומר היא הגר היא קטורה.
 ולמה נקרא שמה קטורה, שהיתה קשורה כנוד, ורבוחינו אומרים
 אשה אחרת לקח. ומה טעם של רבי שאומר הגר היא קטורה,

אונקלוס

(ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל-ארץ קדם: ז ואלה ימי שני-חיי אברהם אשר-חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים: ח ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל-עמיו: ט ויקברו אתו יצחק וישמעאל בנויו אל-מערת המכפלה אל-שדה עפרן בן-צחר החתי אשר על-פני ממרא: י השדה אשר-קנה אברהם מאת בני-חית שמה קבר אברהם ושרה אשתו: יא ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים ב. במערת. ג. בשדה.

(ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנת וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי קדמה אל-ארץ קדם: ז ואלה ימי שני-חיי אברהם אשר-חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים: ח ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל-עמיו: ט ויקברו אתו יצחק וישמעאל בנויו אל-מערת המכפלה אל-שדה עפרן בן-צחר החתי אשר על-פני ממרא: י השדה אשר-קנה אברהם מאת בני-חית שמה קבר אברהם ושרה אשתו: יא ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים

רש"י

שנה וחמש שנים - זן ק' כזן ע', וזן ע' כזן ה' זלז חטא: (ט) יצחק וישמעאל - מכאן שעה ישמעאל תשובה והולך את יצחק לפניו. והיא שבה טובה שנאמר זאברהם (פסוק ט) ז"ש: (יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו' - נחמו נחמוני אלזלים. דבר אחר, אף על פי שמסר הקדוש ברוך הוא את הזרכות לאברהם נתיירא לזכך את יצחק, מפני שזפה

(ו) הפילגשים - חסר כתיב, שלא היטה לאל פלגש אחת היא הגר היא קטורה²¹. נשים כחמזה, פלגשים זלז כחמזה, כדלמרינן זכנהדרין (כ"ב ע"ב) זנשים ופלגשים דדוד²²: נתן אברהם מתנות - פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם²³. דבר אחר, מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם, שלא רצה ליהנות מהם: (ז) מאת שנה ושבעים

מקורי רש"י

מתנת. אב שנתן אגטין לבניו בחייו, ושיגר זה מעל זה, כלום יש לזה על זה כלום. מאי מתנות, אמר רבי ירמיה בר אבא, מלמד שמסר להם שם טומאה. מט. עי' בבא בתרא (טז ע"ב): רבא אמר להו, דרדקי, הכי א"ר יוחנן, ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו, שנאמר ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. ועי' בראשית רבה (פרשה ס"ב ט"ג): ויקברו אותו יצחק וישמעאל אל מערת המכפלה, כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה. ועי' שם (פרשה ל ט"ד): תקבר בשיבה טובה, בשרו שישמעאל עושה תשובה. ג. עי' סוטה (יד ע"א): אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא. מה הוא מלביש ערומים, דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים, הקדוש ברוך הוא בייקר חולים, דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים, הקדוש ברוך הוא ניחם אבליים, דכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבליים, הקדוש ברוך הוא קבר מתים, דכתיב ויקבר אותו בניא, אף אתה קבור מתים.

מו. עי' בראשית רבה (פרשה ס"א ט"ד): ושמה קטורה, רב אמר, זו הגר. אמר ליה רבי נחמיה והכתיב ויוסף, א"ל על פי הדבור נשאה. היך מד"א ויוסף ה' דבר אלי עוד (ישעיה ח). א"ל, והכתיב ושמה קטורה, א"ל שמקוטרת מצות ומעשים טובים. א"ל, והכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם, א"ל פלגשם כתיב. מז. ז"ל: ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים, למלווי שמונה עשר. מאי נשים ומאי פלגשים, אמר רב יהודה אמר רב, נשים בכתובה ובקידושין, פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין. מח. עי' סנהדרין (צ"א ע"א): ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו, ארץ כנען שלנו ושלכם, דכתיב ואלה תלדת ישמעאל בן אברהם, וכתיב ואלה תולדת יצחק בן אברהם. אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים, תנו לי רשות ולך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון. אם ינצחוני, אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם, אמרו להם, תורת משה רבינו נצחתכם. נתנו לו רשות, הלך ודן עמהן. אמר להם, מהיכן אתם מביאין ראיה, אמרו לו, מן התורה. אמר להן, אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה, שנאמר ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם

בראשית כה חיי שרה קכא

אונקלוס

את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי
 ראוי: פ שבעי יב ואלה תולדת ישמעאל בן
 אברהם אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה
 לאברהם: יג ואלה שמות בני ישמעאל בשמותם
 לתולדתם בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל
 ומבשם: יד ומשמע ודומה ומשא: טו חדר
 ותימא יטור נפיש וקדמה: מפטיר טז אלה
 הם בני ישמעאל ואלה שמותם בחצריהם
 ובטירתם שנים עשר נשיאם לאמתם: יז ואלה
 שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלושים שנה
 ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל עמיו:

ית יצחק בריה ויטיב יצחק
 עם בירא דמלאך קיימא אתחזי
 עלה: (יב) ואילין תולדת ישמעאל
 בר אברהם די ילידת הגר
 מצריתא אמתא דשרה לאברהם:
 (יג) ואילין שמות בני ישמעאל
 בשמההון לתולדתהון בוכרא
 דישמעאל נביות וקדר ואדבאל
 ומבשם: (יד) ומשמע ודומה ומשא:
 (טו) חדר ותימא יטור נפיש וקדמה:
 (טז) אילין אינון בני ישמעאל ואילין
 שמההון בפצחיהון ובכרביהון
 תרין עסר רברבין לאומיהון:
 (יז) ואילין שני חיי ישמעאל
 מאה ותלתין ושבע שנין
 ואתנגיד ומית ואיתכניש לעמיה:
 ד. שמלאך הברית נתגלה עליו. ה. בעריהם
 שאינן מוקפות חומה ובעריהם המוקפות חומה.

רש"י

ישמעאל, כדי לייחס זהם שנותיו של יעקב. משנותיו
 של ישמעאל למדנו ששמש יעקב ציית עבד י"ד שנה
 כשפירש מאצו קודם שזא אלל לנן, שהרי כשפירש
 יעקב מאצו מת ישמעאל, שנאמר (להלן כה ט) וילך
 עשו אל ישמעאל וגו', כמו שמפורש בסוף מגלה
 נקראת (מגילה ז ע"ב) ויגוע - לא נאמרה גויעה
 אלא צדקיים:

את עשו יולא ממנו, אמר יצח צעל הצרכות ויצרך
 את אשר ייטב צעיניו, וצח הקדוש צרוך הוא וצרכו:
 (יג) בשמותם לתולדתם - סדר לידתן זה אחר זה:
 (טז) בחצריהם - כרכים שאין להם חומה. ותרגומו
 צפנאיהון, שהם מפנאים לשון פתיחה, כמו פנאחי
 וקנני (מסילס טז ד): (יז) ואלה שני חיי ישמעאל
 וגו' - אמר רבי חייל צר אצא, למה נמנו שנותיו של

מקורי רש"י

ארכיסר שנין, דכתיב ואברם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת
 הגר את ישמעאל לאברם, וכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד
 לו את יצחק בנו, וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם. בר
 כמה הוה ישמעאל כדאחילידי יעקב, בר שבעים וארבעה. כמה
 פיישן משניה, שתין ותלת, ותניא, היה יעקב אבינו בשעה שנתברך
 מאביו בן ששים ושלוש שנה, וכו בפרק מת ישמעאל. דכתיב
 וירא עשו כי ברך גו' וילך עשו אל ישמעאל, ויקח את מחלת
 בת ישמעאל. נג. עי' בבא בתרא (טז ע"ב): ושעשה ישמעאל
 תשובה בימיו מנלן, כי הא דרבינא ורב חמא בר בוזי הוו יחבי
 קמיה דרבא וקא מנמנמ רבא. א"ל רבינא לרב חמא בר בוזי, ודאי
 דאמריהו כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים,
 א"ל אין. והא דור המבול, א"ל, אנן גויעה ואסיפה קאמרינן. והא
 ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה, אדחכי איתער בהו רבא, אמר
 להו, דרדקי, הכי א"ר יוחנן, ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו,
 שנאמר, ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו. ודילמא דרך חכמתן קא
 חשיב להו, אלא מעתה ויקברו אותו עשו ויעקב בניו, מאי טעמא
 לא חשיב להו דרך חכמתן, אלא מדאקדמיה, אדבורי אדבריה,
 ומדאדבריה, שמע מינה תשובה עבד בימיו.

נא. בראשית רבה (פרשה טא ס"ו): ויתן אברהם את כל אשר לו
 ליצחק רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן. רבי יהודה אמר, בכורה, רבי
 נחמיה אמר ברכה, ורבנן אמרי קבורה ודאיתקי. רבי חמא אמר,
 לא ברכות אלא מתנות נתן לו. משל למלך שהיה לו פרדס, מסרו
 לאריס, והיה בו שתי אילנות כרוכים זה לזה בכרך אחד, אחד של
 סם חיים ואחד של סם המות. אמר אותו אריס, אם משקה אני זה
 של סם חיים, זה של סם המות שותה עמו. ואם איני משקה זה של
 סם המות, היך זה של סם חיים חי. חזר ואמר, אנא אריס, עביד
 אנא אריסותי, ומאי דאהני למארי דפרדיסא למיעבד יעביד ליה.
 כך אמר אברהם, אם מברך אני את יצחק עכשיו, בני ישמעאל
 ובני קטורה בכלל. ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה,
 היך אני מברך את יצחק. חזר ואמר, ב"ו אני אני, היום כאן ומחר
 בקבר, כבר עבדת אנא דידי. מכאן ואילך, מה שהקב"ה רוצה
 לעשות בעולמו, יעשה. כיון שמת אברהם אבינו, גלה הקב"ה על
 יצחק, וברכו. הדא הוא דכתיב ויהי אחרי מות אברהם, ויברך
 אלהים את יצחק בנו. נב. ז"ל: למה נמנו שנותיו של ישמעאל
 כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב, דכתיב ואלה שני חיי ישמעאל
 מאת שנה ושלושים שנה ושבע שנים כמה קשיש ישמעאל מיצחק,

אונקלוס

יח וַיִּשְׁכְּנוּ מַחְוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם (יח) וַיָּשְׁרוּ מַחְוִילָה עַד חַגְרָא דְעַל אֲפִי מִצְרַיִם מְטִי לְאֶתוֹר עַל אֲפִי כָל אַחֲוֵהי שְׂרָא:

בְּאֶבְרָה אֲשׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֲחָיו נָפַל: פ פ פ

ו. חגר.

ק"ה יהויד"ע סימן. ומפטירין והמלך דוד במלכים-א סימן א:

רש"י

(יח) נפ"ל - שָׁקוּ, כְּמוֹ וּמְדִין וְעַמְלֵק וְכָל פְּנֵי קַדְשׁ (לעיל טו יב), עַד שְׁלֵא מֵת אֲזַרְהֵס יִשְׁכּוּן, מִשְׁמַת נְפִלִים צְעֵמָק (שופטים ז יב). כֵּאֵן הוּא אֲוֹמֵר לִשׁוֹן נְפִילָה וְלֵהֲלֵן הוּא אֲוֹמֵר וְעַל פְּנֵי כָל אֲחָיו יִשְׁכּוּן חֲסֵלַת פְּרִשְׁתַּת חַיֵּי שְׂרָה

מקורי רש"י

נד. ע"י ילקוט שמעוני תורה (רמז עט): על פני כל אחיו ישכון, הכא אמר ישכון, ולהלן את אמר על פני כל אחיו נפל, אלא כל הימים שהיה אברהם אבינו קיים, ישכון. כיון שמת, נפל.

הפטרת חיי שרה

מלכים א' א

(א) וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בְיָמָיו וַיִּכְסְהוּ בְּבָגְדִים וְלֹא יָחַם לוֹ: (ב) וַיֹּאמְרוּ לוֹ עַבְדָּיו יִבְקֹשׁוּ לְאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְּתוּלָה וְעַמְדָּה לְפָנָי הַמֶּלֶךְ וְתַהֲיֶינּוּ לוֹ סִכְנַת וְשִׁכְבָּה בְּחֵיקָךְ וְחַם לְאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ: (ג) וַיִּבְקֹשׁוּ נַעֲרָה יִפָּה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג הַשּׁוֹנַמִית וַיָּבֹאוּ אֹתָהּ לְמֶלֶךְ: (ד) וְהַנַּעֲרָה יִפָּה עַד־מָאֵד וְתַהֲיֵי לְמֶלֶךְ סִכְנַת וְתִשְׁרָתְהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָהּ: (ה) וְאֹדְנֵיהּ בְּ־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לְאֹמֵר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: (ו) וְלֹא־עֲצָבוּ אֲבָיו מִיָּמָיו לְאֹמֵר מִדּוֹעַ כִּכָּה עֲשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תָּאֵר מָאֵד וְאֹתוֹ יִלְדָה אַחֲרַי אֲבִישָׁלוֹם: (ז) וַיְהִי דְבָרָיו עִם יוֹאָב בְּ־צְרוּיָהּ וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן וַיַּעֲזְרוּ אַחֲרַי אֹדְנֵיהּ: (ח) וַצְדוֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהוּ בְּ־יְהוִיָדָע וְנֹתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־ אֹדְנֵיהּ: (ט) וַיִּזְבַּח אֹדְנֵיהּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֲבֹן הַזֵּחֶלֶת אֲשֶׁר־אֲצֵל עֵין רִגְלֵי וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֲחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלִכְל־אֲנָשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: (י) וְאֶת־נֹתָן הַנָּבִיא וּבְנֵיהוּ וְאֶת־הַגְּבוּרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אֲחָיו לֹא קָרָא: (יא) וַיֹּאמֶר נֹתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אִם־שְׁלֹמֹה לְאֹמֵר הֲלוֹא שְׁמַעְתָּ כִּי מֶלֶךְ אֹדְנֵיהּ בְּ־חַגִּית וְאֹדְנֵינוּ דָּוִד לֹא יָדָע: (יב) וְעֵתָה לְכִי אֵיעֲצֹךְ נָא עֲצֵה וּמְלִטִי אֶת־נַפְשְׁךָ וְאֶת־נַפְשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה: (יג) לְכִי וּבֹאִין אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אֵתָהּ אֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאֹמֵר כִּי־ שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּאִי וּמִדּוֹעַ מֶלֶךְ אֹדְנֵיהּ: (יד) הֲנֵה עוֹדְךָ מְדַבֵּרַת שֵׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וְאֵנִי אֲבֹא אַחֲרֶיךָ וּמְלֵאתִי אֶת־דְּבָרֶיךָ: (טו) וּתְבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מָאֵד וְאֲבִישַׁג הַשּׁוֹנַמִית מְשַׁרְתָּ אֶת־הַמֶּלֶךְ: (טז) וְתִקַּד בַּת־שֶׁבַע וְתִשְׁתַּחֲוֶי לְמֶלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִה־לֶּךְ: (יז) וְתֹאמֶר לוֹ אֹדְנֵי אֵתָהּ נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה